

הקדמה

בתחילת שנת 2023 מלאו עשר שנים לתקיפה הראשונה המיוחסת לישראל בשטח סוריה, במסגרת מה שזכה לכינוי "המערכה בין המלחמות" (מב"ם). מה שהחל כתקיפות נקודתיות מועטות, שנועדו למנוע העברת נשק מתקדם לחזבאללה, התפתח עם השנים למערכה מתמשכת ומתעצמת בסוריה ומחוצה לה, שהפכה למוקד מרכזי של פעילות וקשב בצה"ל. עם הזמן התפתחה המב"ם הרבה מעבר למטרותיה הראשוניות – מניעת התעצמות חזבאללה בנשק מתקדם, ומאוחר יותר פגיעה בהתבססות של שלוחי איראן בסוריה. אמירות שונות של הדרג המדיני וצמרת הצבא אף ייחסו לה משמעות אסטרטגית וראו בה צורת לחימה חדשה ורבת חשיבות, המביאה לידי ביטוי את יתרונותיה של ישראל ומשפרת מאוד את מעמדה האסטרטגי.

ואולם גם האויב לומד את לקחי המב"ם ומשתנה בהתאם, ולאחרונה אף פיתח מעין "מב"ם שכנגד", המנותחת במסמך זה. בה בעת חלו תמורות משמעותיות בתמונה האזורית, בעקבות כניסת הרוסים לסוריה וההתייבבות משטר אסד בדמשק, המשך הנסיגה האמריקאית מהאזור, ולאחרונה אף עליית קרנה של איראן והיווצרות "ציר התנגדות" לישראל, תוך הידוק הקשרים בין איראן וחזבאללה לבין ארגוני הטרור בעזה וביהודה ושומרון. גם "עידן הדטאנט" האזורי, שבא לידי ביטוי בהתחממות היחסים בין יריבות ותיקות ומרות (איראן וערב הסעודית, איראן ומצרים) ובשובה של סוריה ללוגיה הערבית, מחייב בחינה של ממש לגבי מדיניות הפעלת הכוח הישראלית.

הדעות בתוך מערכת הביטחון עצמה חלוקות באשר להשפעת המב"ם על מוכנותו של צה"ל למלחמה ובפרט למתאר של עימות רב-זירתי, שהוא הבסיס לעיצוב התוכנית הרב-שנתית לבניין הכוח שמוביל הרמטכ"ל, רב-אלוף הרצי הלוי. יש מי שרואים במב"ם מערכה שיטתית של גריעת יכולות מן האויב, שתשפר את מצב הפתיחה של מערכה עתידית; אחרים מצביעים על כך ש"הקווים האדומים" של המב"ם, שעליהם שומרת ישראל בקפדנות, שוחקים את הרתעתה כלפי האויב (ביוחד חזבאללה), וטוענים שדרכי הפעולה של המב"ם אינן עולות בהכרח בקנה אחד עם הכנתו של צה"ל למתאר של מערכה כוללת.

במלאת עשר שנים למב"ם הגיעה העת לבחון באופן יסודי את התפתחות המערכה, את מצבה הנוכחי, את הישגיה האמיתיים ובעיקר את השפעת ההתמקדות במב"ם על מצבה האזורי של ישראל ועל מוכנותו של צה"ל למלחמה.

הבחינה במסמך זה נעשתה בדרך של חקירת הגנאולוגיה של המב"ם, החל משורשיה בתפיסת ההפעלה של צה"ל מראשיתו ועד התפתחות הפעולות מאז 2013 והדרך שבה תפסו אותן היריבים – חזבאללה, סוריה ואיראן. כמו כן נבחן השינוי המשמעותי שחל מאז ראשית 2023, כאשר האויבים השונים משנים את תפיסתם לגבי האירועים וסביבת הפעולה. בחלקו האחרון של המסמך מופיעים לקחים וכן המלצות שיש בהן משום שינוי בולט של המדיניות הקיימת. עיקרן הוא מיקוד הפעילות הקינטית בהיבטים קריטיים של התעצמות האויב, תוך ויתור על מטרות רחבות יותר ועיצוב דרכי פעולה לא־קינטיות, מדיניות ואחרות, להשגת המטרות של ישראל בסוריה ובלבנון – שכשלעצמן אינן מוגדרות דיין. זאת ועוד, יש להכין את צה"ל לתרחיש של עימות רב־זירתי ולשדר במוכנות ובמעשה כי ישראל אינה חוששת ממנו. במישור המדיני יש להתמקד ביצירתן של קואליציות אזוריות ועולמיות שיהוו משקל נגד לעוצמתה העולה של איראן, לגיבוש ציר ההתנגדות ולקשר המתהדק שלו עם רוסיה וסין.

המב"ם, עם הצלחותיה האופרטיביות והרמה הגבוהה של מודיעין ופעולה אווירית שהופגנה בה, מיצתה את רוב תועלתה בתצורתה הנוכחית; יש לגבש מדיניות ריאלית ודרכי פעולה אחרות כדי לשפר את מעמדה של ישראל ולהכין אותה בצורה טובה יותר לאפשרות של עימות – דבר שאולי יסייע למנוע אותו.

המחברים מבקשים להודות למנהל המכון לביטחון לאומי, אלוף (מיל') תמיר הימן, על התמיכה והעצות בכתיבת מסמך זה. אנו מודים גם לגורמים הבכירים בעבר ובהווה במערכות האופרטיביות העוסקות במב"ם, שעזרו לנו נערכו שיחות רקע לצורך הכתיבה, ואשר אינם מצוטטים במסמך ואינם מוזכרים בו בשמם. תודה לד"ר ענת קורץ, מנהלת המחקר במכון, ולצוותה על ההערות וההארות.